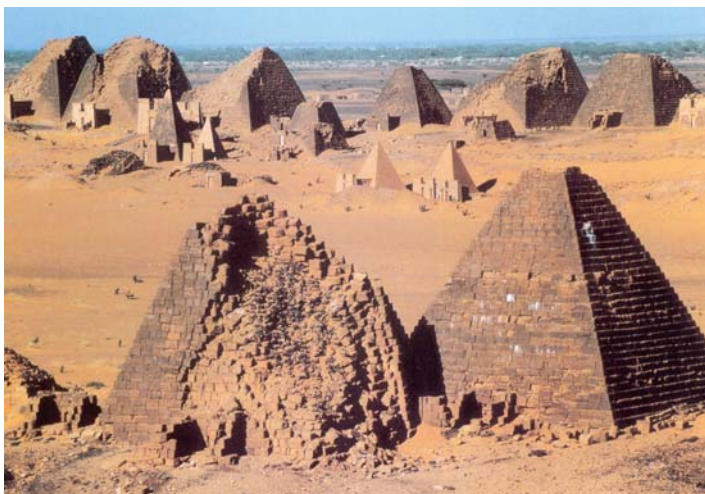

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (XLIII.)

„Každý kráľ Horného Egypta a Dolného Egypta je bohom, podľa pokynov ktorého ľudia žijú.“

(nápis v Rechmireho hrobe, cuteja počas vlády Thutmossa III.)

Nekropola v Meroe v Sudáne

Pyramídy a ďalšie egyptské stavby mali a dodnes majú veľký význam pre rozvoj architektúry a urbanizmu, a tým aj pre následné zmeny životného prostredia (obdobne ako sumerské koleso, z ktorého vzišlo ozubené koleso alebo iné výtopytky civilizácií Mezopotámie a Egypta, ktoré zmenili svet). Osobitne pyramídy v Gize, patriace k 7 divom sveta a svetovému dedičstvu, sú však prejavom harmónie a „božskej“ kreativity, ktorá nielen inšpirovala k analogickým a iným stavbám, ale môže viesť aj k pochopeniu zásad a prejavov environmentalizmu. Ved' nejde len o to, že pyramídy a podobné kamenné alebo hlinené stavby začali stavať na celom svete. Viaceré sa dodnes sa nachádzajú napríklad v Sudáne, kde cca 180 kamenných pyramíd, prevažne v ohradených dvoroch v Napate (pohrebiská Kurru a Nuri) a Meroe o strane 8 - 14 m, dosahuje výšku 10 - 30 m a strmý sklon 65° - 70°. Prvú z nich so sklom 68° dal postaviť zakladateľ 25. egyptsko-núbijkej dynastie kušitský kráľ Pianchi/Piankhi z Napaty v nekropole svojho otca v Kurru. Severovýchodne od nej objavil G. Reisner aj hrobky 24 koní a 2 psov. Obdobne postupovali asi v rokoch 750 - 712 prnl. jeho traja nasledovníci Kašta, Šabaka a Tenutamon

V etruskej nekropole Banditaccia v Taliansku

a 14 kráľovien. Tradíciu porušil faraón Taharqa/Taharka, ktorý svoju pyramídu (51,75 m²) so 40 - 50 podzemnými miestnosťami a pohrebnou komorou so vstupnou chodbou mimo pyramídy dal postaviť v Nuri, na opačnom ľavom brehu Nílu, v nadväznosti na nekropolu v Kurru. V Nuri identifikovali 75 kráľovských pyramíd, z toho 22 patriacich napadským a merojským kráľom a 53 kráľovnám, z ktorých najväčšou a najstaršou je Taharkova pyramída asi z roku 664 prnl. a najmladšou Nastasenova pyramída z roku 308 prnl. Pieskovcové pyramídy (10 - 30 m vysoké) v Meroe medzi 5. - 6. níljským

Foto: archív autora

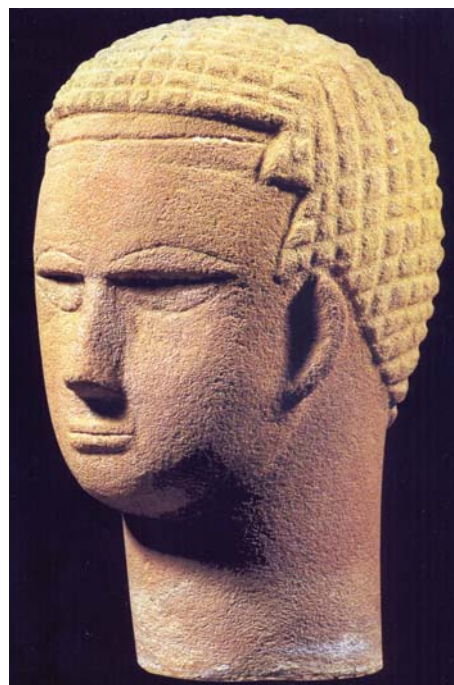
kataraktom pochádzajú z obdobia 308 prnl. - 350 n. l. V Kerme, hlavnom meste núbijkej ríše Kuš, najskôr od 2. tisícročia prnl. budovali veľké kruhové mohyly o priemere až 87 m. Niekoľko kruhových hrobiek sa nachádza aj v Kurru.

Ihlanovité pyramídy v Európe objavili najmä v Grécku, Taliansku a v južnom Francúzsku pri Falicone. Medzi grécke pyramídy patrí 16 ligúrskych pyramíd na severozápadnom Peloponéze pri dedine Ligourion (Epidauros) na úpätí vrchu Arachnaeum (postavené okolo roku 2100 prnl. so stranou základne 12 - 14 m) a pri dedine Dalamanara; ďalej pyramídy v Amfione (Thebes), Kampsiae (Nový Epidauros), Sikion (Argos), Viglafiion pod horou Taygetus (Laconia), Heraklione a v Chanii na Kréte (výška 8,5 m, obvod 29 m). Za najstaršiu grécku pyramídu sa považuje pyramída v Hellenicone/Hellinikone v Argolise asi 40 km severovýchodne od Korintu (asi z roku 2720 prnl.). Staršie než grécke pyramídy sú asi 3 talianske pyramídy, objavené zo satelitných fotiek v roku 2003, vzdialené asi 40 km od Milana - dnes v Regionálnom parku Montevecchia della valle del Curone neďaleko lombardského najstaršieho neandertálskeho osídlenia asi z roku 62 000 prnl. Jedna z nich,

nazvaná Cereda (strana základne 100 m, výška 50 m, sklon 43°), sa skladá z 9 stupňov. Pokrýva ju 0,5 až 0,75 m hlboký horizont pôdy a na jej vrchole dnes rastú stromy. Ďalšia dosahuje výšku 70 m, dĺžku strany základne 150 m a sklon 42°. Všetky tri vykazujú orientáciu k svetovým stranám a údajne, tak ako 3 pyramídy v Gize, k trojhviezdnemu pásu súhvezdia Orion.

Od talianskych pyramíd odlišný vzhľad a asi aj funkciu majú mohylové štruktúry - veľké tumulusy v etruskej Populónii. Kruhový pôdorys miestami o priemere viac ako 30 m s násypom lemovaným kamenným prstencom/vencom (*circoli*) charakterizuje etruské mohyly aj v nekropolách iných etruských miest (dnes na území talianskeho Toskánska a Kampánie), napríklad v Chaire/Caere/Cerveteri/Cisra/Agylla (od 7. storočia prnl.) na plošine Banditaccia (nad 400 ha) a v Chiusi (Clusium). Etruská hrobka (napríklad Tomba Regolini-Galassi v Caere na nekropole Sorbo) sa skladá z mohylového násypu/príkrovu (*tomba*) o priemere 48 m, hrovej jamy obloženej kamennými platňami (*fossa* ako predchodkyňa komorového hrobu) o rozmeroch 7,30 x 1,30 m a prístupovej chodby do nej (*dromos*) o rozmeroch 9 x 1,58 m. V etruskej Vetulónii ide o Hrobku vodcu (Tomba del Duce) na vrchole kopca Poggio al Bello so súvislým kamenným vencom a Hrobku bojovníka (Tomba del Guerriero), v Palestrine o tomby Bernardini a Barberini, v Tarquinii (etruskom mestskom štáte Tarchuna severozápadne od Ríma s mohylami z 8. - 1. storočia prnl. v Monterozzi, z ktorých sa ešte do 20. storočia zachovalo vyše 200) najmä o Hrobku so

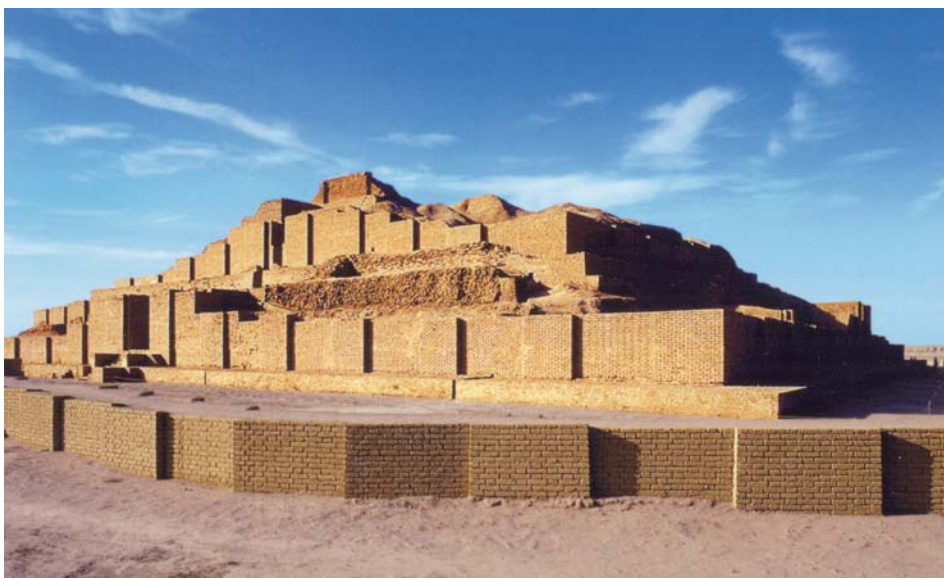
túry - veľké tumulusy v etruskej Populónii. Kruhový pôdorys miestami o priemere viac ako 30 m s násypom lemovaným kamenným prstencom/vencom (*circoli*) charakterizuje etruské mohyly aj v nekropolách iných etruských miest (dnes na území talianskeho Toskánska a Kampánie), napríklad v Chaire/Caere/Cerveteri/Cisra/Agylla (od 7. storočia prnl.) na plošine Banditaccia (nad 400 ha) a v Chiusi (Clusium). Etruská hrobka (napríklad Tomba Regolini-Galassi v Caere na nekropole Sorbo) sa skladá z mohylového násypu/príkrovu (*tomba*) o priemere 48 m, hrovej jamy obloženej kamennými platňami (*fossa* ako predchodkyňa komorového hrobu) o rozmeroch 7,30 x 1,30 m a prístupovej chodby do nej (*dromos*) o rozmeroch 9 x 1,58 m. V etruskej Vetulónii ide o Hrobku vodcu (Tomba del Duce) na vrchole kopca Poggio al Bello so súvislým kamenným vencom a Hrobku bojovníka (Tomba del Guerriero), v Palestrine o tomby Bernardini a Barberini, v Tarquinii (etruskom mestskom štáte Tarchuna severozápadne od Ríma s mohylami z 8. - 1. storočia prnl. v Monterozzi, z ktorých sa ešte do 20. storočia zachovalo vyše 200) najmä o Hrobku so

Busta z Meroe spred 2000 rokov

žonglérmi (Tomba dei Giocolieri), Hrobku leopardov (Tomba dei Leopardi), dvojkomorovú Hrobku lovu a rybolovu (Tomba della Caccia e pesca) a dvojkomorovú Hrobku podsvetia (Tomba dell'Orco). Južne od Magliana odkryli etruské hrobky Poggio Volpaio, Poggio Bacchino, le Ficaie, le Mollaoie, Fortullino, il Pisciole, la Piantatina. V etruskej Suane/Sovane, východne od Bolsenského jazera, tesali hrobky v 7. storočí prnl. do tufovej steny. V nekropole Crocefisso del Tufo Starého mesta Etruskov (*Urbs vetus*) Orvieti zo 6. - 4. storočia prnl. pred skalnými hrobmi postavili z kvádrov pospájaný súbor hrobiek tvoriaci ulice. Etruské sídla sú známe aj z Elby a zo španielskeho Katalánska (San Clemente de Tahull v Lériode, Corbera d'Ebre, Sant Pere). Kultúrami Mezopotámie, Egypta, Blízkeho východu a Malej Ázie inšpirované kultúry na Kréte, v Grécku a v Etrúrii vytvorili základy dnešného „západného civilizovaného sveta“

Foto: archív autora

Zikkurat Choghā Zanbil

a premien environmentu na Zemi. Tento v rámci konkvisity, kolonializmu a globalizácie úplne potlačil staré kultúry v Amerike, Afrike a v Austrálii do pozície atrakcií cestovného ruchu a vniesol dominujúce prvky až chaos do kultúr strednej až východnej Ázie a Pacifiku. Zvyšky starých kultúr na jednotlivých kontinentoch však svedčia o ich určitej predchádzajúcej globálnej ideovej i praktickej spätosti s modifikáciami/špecifikami podľa podmienok miestneho environmentu, prípadne izolovanosti v neskorších obdobiach. Z tohto rámca sa značne vyčleňujú vyše 4000 rokov staré pyramídy Monte Grande a San Isidno, objavené nedávno ako zvyšky kultúry Brakamoros v pralesoch Peru. Osobitnú pozornosť od októbra 2005 upútava tzv. **Dolina bosniackych pyramíd** 30 km severne od Sarajeva pri obci Visoko, objavená archeológom Semirom Osmanagičom. Podľa doterajších päťročných bádání tímu archeológov a zapálcencov objavili zatiaľ 6 pyramídálnych objektov, ktoré však predseda Združenia európskych archeológov, Anthony Harding, považuje za výtvory prírody (?). Ide o „pyramídy“ Slnka (Visočica 767 m n. m.), vysokú 220 m, Mesiaca (Plješeвица Hrašče 660 m), Draka (Bučki Gaj 550 m), Lásky (Četnica 833 m), Chrám matky zeme (Krstac 653 m) a Šiestu (Vrela 512 m). Niektorí archeológovia, ktorí objavili v prvej z nich aj tunel a viaceré artefakty, datujú ich vek na 12 000 až 26 000 rokov, čo vzbudzuje značnú nedôveru k týmto objavom u odbornej verejnosti. Ak by však preukázali prav-

divosť svojich tvrdení, tak bosniacke pyramídy sa stanú najstaršími stavbami a najväčším archeologickým objavom tisícročia.

Pyramídálne stavby, resp. rôzne odvodené mohylové štruktúry (ihlanovité, kuželovité, pologulovité, obráteného koryta...), objavili nedávno na **Kanárskom ostrove Tenerife** (6 objavených roku 1998 v Guimar asi 40 km od Santa Cruz; výška do 12 m), **Maledívach, Papui - Novej Guinei** (5) a údajne aj na **austrálskom ostrove Magnetic** a v **austrálskom Queenslande** (na lokalite Gympie). Kým pyramídálny pahorok Pihana na **havajskom ostrove Maui** pochádza z 18. storočia, pahorok Pulemelei (60 x 50 m; výška 12 m) na ostrove Savai'i na **Západnej Samoi** z obdobia 0 - 500 n. l. a 40 „hviezdnych“ pahorokov na **Americkej Samoi** ('Aoa Tutuila) z obdobia 500 - 0 prnl. Na Tongatapu v súostroví **Tonga** trojstupňovú pyramídálnu hrobku (*langi*) Namoala využili v rokoch 1000 - 1500 n. l.; ďalšia pyramídálna stavba Paepaéo Teléa pochádza zo 16. storočia. Vo **Francúzskej Polynézii** obdĺžnikovú pyramídálnu hrobku Marae Arahuraha postavili po roku 1500 n. l. a jedenástupňovú pyramídu Marae Mahaiatea roku 1767.

Osobitnú pozornosť vzbudzujú **potopené megalitické pyramídálne stavby/štruktúry** (?), napríklad v

Mohyly kráľovstva Kogurjo v Severnej Kórei

jazere Rock v americkom Wisconsinse a v mori pri **japonskom ostrove Yonaguni** (objav z roku 1995) a pri **bahamskom ostrove Bari** (objav z roku 1970). Podľa niektorých názorov ide len o špecifickú geomorfologickú odlučnosť hornín vo forme pravidelne tvarovaných kvádrov zoskupených v symetrických štruktúrach.

Najväčšou pyramídou na svete je asi **Veľká biela pyramída** v doline pohoria Qin Ling Shan 60 - 100 km juhozápadne od Si-anu (Xi'anu) v čínskej provincii **Šen-Si/Shaanxi**, ktorú objavil americký pilot James Gaussman. Jej výška sa podľa fotografie odhaduje na 305 m a dĺžka strany základne na 487 m. Podľa Waltera Haina (*Pyramiden in China*, 1991), Bruce Cathrieho, Hartwiga Hausdorfa a ďalších záujemcov o čínske pyramídy, sa v tejto prevažne zakázanej oblasti (asi na 2 000 km²) nachádza asi 100 pyramíd. Tri hlinené pyramídy vysoké 35 - 40 m objavili roku 1991 pri výstavbe cesty asi 25 km od Xianu, ďalšie asi 50 km od tohto mesta v Mao

Lingu (dosahuje výšku 80 m). Ďalšie pyramídálne mohylové útvary objavili vo Vnútrornom Mongolsku (Sijiazi) a na jazere Tung-Tching s ostrovom Žuo-tuo = Jüe-tchuo s labyrinthom. Sčasti sa podobajú na mohylové hroby, ktoré sa v Číne vyskytujú na viacerých miestach (napríklad Dadianzi, Nanshangen, Dongshankon, Songyuan, Beixinbao, Yanxiadu, Miaoqiarcum, Qiaocum, Shangmacum, Baijiacum, Liulige, Jincum, Shaogon, Xiasi, Dongsunba, Shizhaishan, Bagjutun, Nanzhihui). Za najznámejši z nich sa považuje svetové dedičstvo Qin Shihuang Ling (v provincii Shaanxi) so 43 m vysokou mohylo Li (Čchien-sien) o priemere 350 m, lemovanou obdĺžnikovými valmi - múrmi (vonkajší 2 173 x 974 m a vnútorný 684 x 578 m). Pod ňou objavili v marci 1974 obyvatelia obce Lintong/Ling-tchung pri vrtaní studne podzemné mauzóleum (s komorou o ploche 12 000 m²) prvého cisára dynastie Qin - Ying Zhenga (Čchin Š' chuang-ti) z rokov 246 - 210 prnl. s niekoľkotisícovou terakotovou armádou. Kráľovské hroby v Si-suo-chchune pri dnešnom An-jangu (v provincii He-nan na stred-

Mauzóleum prvého cisára dynastie Qin - Ying Zhenga v Číne

nom toku Chuang-che) pochádzajú z ríše Šang (18. storočie prnl.) a obsahujú tisíce obetovaných ľudí. Pripomínajú ich aj mladšie pologulovité **kórejské hroby** v Pekče pri Kyongju a mohyly kráľovstva Kogurjo (4. - 7. storočie) neďaleko severokórejského Pchjong-jangu. Juhokórejský kráľovský mohylník Silla s hrobkou Letiaceho koňa (o priemere 47 m a výške 12,7 m) odkryli roku 1973. Mohylníky **Japonska** obsahujú asi 10 000 mohylových hrobov. Z nich vyniká najmä v nekropole dynastie Jamato v Mozu pri Osake 20 rokov budovaná hrobka 15. cisára Nintoku v podobe ostrova (dĺžka 485 m a objem 1 405 866 m³) a v nekropole Sahai mohyla Daisen Kofun o obvodě 486 m a výške 35 m. Japonsky sa kruhová mohyla obklopená valmi a vodnými priekopami nazýva *kofun* (kofunská kultúra sa datuje do rokov 300 - 710 n. l.). Na ostrove Honšú sa nachádzajú aj ďalšie mohylníky, napríklad Ojamoto-Janagimoto, Umami, Furučí, Umanoajama, Maeuoka, Dendenčofu, Sakitama; na ostrove Kjušú Todžin a pri dedine Saitobaru (311 mohýl).

RNRD. Jozef Klinda